

ОСВІТНІЙ МОНІТОРИНГ В УПРАВЛІННІ ЯКІСТЮ ОСВІТИ

О.В.Шаповалова

***Анотація.** У статті представлено аналіз понять «якість освіти» та «моніторинг управління»; конкретизовано систему критеріїв якості освіти та структури факторів, які впливають на управління процесом подальшого розвитку освіти.*

***Ключові слова:** якість освіти, інтегральна характеристика системи освіти, індикатори рівня досягнень успіху, забезпечення ресурсів навчального процесу.*

***Аннотация.** В статье представлен анализ понятий «качество образования» и «мониторинг управления»; конкретизирована система показателей качества образования и структура факторов, влияющих на управление процессом дальнейшего развития образования.*

***Ключевые слова:** качество образования, интегральная характеристика системы образования, индикаторы уровня достижений успеха, обеспечение ресурсов учебного процесса.*

***Summary.** The analysis of the main criteria for the quality of education, management and monitoring. Specified system of quality education and the structure of the factors affecting the management of the further development of education.*

***Key words:** quality of education, an integral characteristic of the education system, level indicators of success, the provision of resources of the educational process.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства особливо актуальними стають проблеми якості функціонування національних систем освіти. Забезпечення якості освіти є динамічним процесом, який набуває активного розвитку в сучасних умовах. Оптимізація процесу забезпечення якості освіти зумовлює необхідність системного вивчення сучасних управлінських підходів у цій галузі, передусім, у сфері здійснення освітнього моніторингу.

Аналіз актуальних досліджень. Важливі аспекти проблеми дослідження висвітлено у наукових працях вітчизняних і російських дослідників: теоретичним підходам до усвідомлення поняття якості освіти присвячено роботи В.Андрущенка, В.Боброва, В.Гогунського, В.Дзоза, О.Жабенка, О.Іваницької, І.Каленюка, М.Кісіля, В.Князева, С.Крисюка, В.Кременя, В.Ландсмана, В.Лутая, В.Лугового, В.Майборода та ін.; питанню розроблення систем якості освіти в Україні приділено увагу у працях І.Бабина, В.Вазидевича, Я.Болюбаша, І.Булаха, П.Віткіна, В.Грубінко, В.Кременя, Н.Селезньової, Г.Хімчевої, В.Шинкарука та ін.; важливі аспекти освітнього моніторингу висвітлено у дослідженнях О.Байназарова, В.Беспалько, Т.Волобуєва, Л.Гриневич, Г.Єльнікова, Т.Лукіна, В.Луначек, О.Ляшенко, О.Овчарук, та ін.

Проте вивчення сучасних управлінських підходів забезпечення якості освіти, передусім, у сфері здійснення освітнього моніторингу потребують подальшого аналізу й систематизації.

Метою представленої статті є встановлення ролі освітнього моніторингу в управлінні якістю освіти. Реалізація окресленої мети передбачає розв'язання таких завдань: конкретизація сутнісних ознак поняття «якість освіти», аналіз еволюції підходів до оцінювання якості освіти, визначення можливостей застосування критеріїв якості освіти в удосконаленні освітнього моніторингу.

Виклад основного матеріалу. У Національній доктрині розвитку освіти України (2002) зазначено, що освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності країни на міжнародній арені, а якість освіти визначена національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави [9, с. 57].

Європа визначає якість освіти як об'єкт суспільного єднання й консолідації національних освітніх систем. Зокрема в угоді ЄС зазначено, що європейська спільнота сприятиме розвитку якісної освіти, заохочуючи співпрацю між країнами – членами ЄС, поважаючи одночасно їхню відповідальність за зміст навчання й організацію освітніх систем, культурну й мовну різноманітність [10, с.53].

Якість освіти – це співвідношення між цілями й результатами навчання, міра досягнення мети (результату) при тому, що цілі задані операційно і прогнозовані в зоні потенційного розвитку учня. При цьому результати освіти мають містити в собі оцінку того, якою ціною ці результати досягнуто.

Якість освіти – це комплексний показник, який синтезує всі етапи становлення особистості, умови і результати навчально-виховного процесу, а також є критерієм ефективності діяльності освітнього закладу, відповідності реально досягнутих результатів нормативним вимогам, соціальним та особистісним сподіванням [5, с. 170]. А.Броєйнстийн розробив схему, за допомогою якої можна відобразити основний зміст поняття “якість освіти” (див. рис.1):

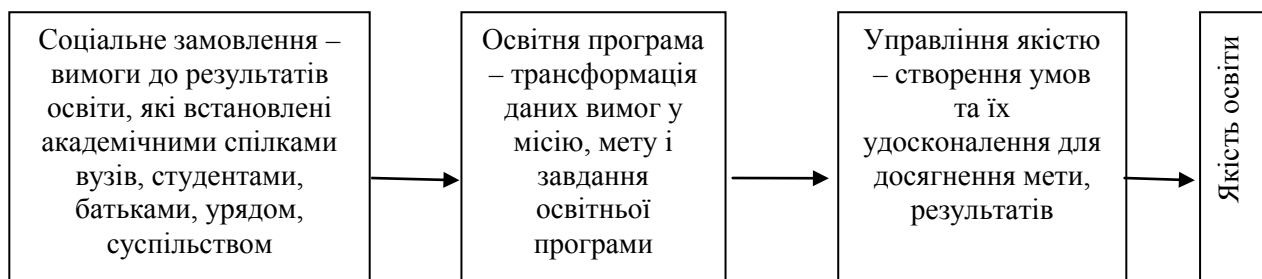

Рис 1. Сутнісні характеристики поняття «якість освіти».

Спираючись на положення теорії соціального управління, слід розуміти якість освіти як, по-перше, якість результатів освітнього процесу, рівень навчальних досягнень учнів; по-друге, як рівень підготовки та компетентності педагогічних працівників, рівень організації освітнього середовища (освітніх, фінансових та матеріальних умов навчання), рівень організації методичної служби, рівень компетентності управління [6, с.122].

Міжнародний інститут планування освіти в Парижі пропонує під якістю освіти розуміти “якісні зміни в навчальному процесі і в навколишньому середовищі учнів, які можна зафіксувати як поліпшення їхніх знань, умінь і цінностей” [5].

Російські вчені трактують якість освіти в площині досягнення певних норм. Так, Г.Ковальова [5] і Е.Логінов [6] розуміють якість освіти як інтегральну характеристику системи освіти, що відображає ступінь відповідності досягнутих результатів нормативним вимогам, соціальним та особистісним очікуванням. М. Поташник визначає якість освіти як співвідношення мети і результату, як міру досягнення мети [4, с.54]. С.Шишова трактує якість освіти як ступінь задоволення очікувань різних учасників процесу навчання від наданих навчальним закладом освітніх послуг або ступінь досягнення поставлених в освіті мети і завдань.

Як бачимо, розуміння досліджуваного поняття відрізняється поліваріативністю й поліконцептуальністю. Так, якість освіти визначається в контексті певного рівня знань і вмінь, розумового, фізичного і морального розвитку, якого досягли випускники освітнього закладу, відповідно до запланованих цілей навчання і виховання; галузі соціальних послуг як здатність органів управління і безпосередніх виробників освітніх послуг задовольняти встановлені або передбачувані потреби суспільства, окремих соціальних груп і громадян в отриманні освіти або набутті професійної компетентності.

Поділяємо думку академіка О.Ляшенко про те, що “якість освіти” – багатовимірне методологічне поняття, яке рівнобіжно віддзеркалює суспільне життя [4, с. 23].

Якість – найголовніший результативний чинник освіти. Якістю зробленого визначається доцільність витрачених зусиль і коштів, вона характеризує такі сфери:

- якість учбово-методичної бази, яка передбачає ресурсне забезпечення закладів освіти на належному рівні;
- якість педагогічних кадрів, яка передбачає переоцінку соціальної ролі вчителя;
- якість об’єкта навчання – в середній школі – це рівень навченості учнів, міцність і глибина їхніх знань, практичних умінь, сформованості пізнавальних інтересів, інтелекту, особистісних якостей, світоглядної позиції тощо [3, с.45].

Як системний об’єкт якість освіти характеризують так: якість мети, якість педагогічного процесу і якість результату. Національною доктриною розвитку освіти й чинною законодавчою базою визначено якість мети освіти, а Державними стандартами освіти – якість навчальних результатів. Якість педагогічного процесу залишається предметом обговорення і дискусій, полем для подальших наукових досліджень і практичної апробації.

Внутрішні і зовнішні властивості якості освіти характеризують освітній процес, його результат і систему освіти загалом. Так, до внутрішніх характеристик якості освіти можна віднести:

- якість освітнього середовища (“технологічність” управління освітнім процесом, ефективність методичної роботи, ресурсне забезпечення навчального процесу, кадровий потенціал закладу тощо);
- якість результатів освітнього процесу (рівень навчальних досягнень учнів, розвиток їхнього мислення, ступінь культури й вихованості учнів).

Зовнішні властивості якості освіти характеризують її як соціальну інституцію, яка відбиває ефективність функціонування освітньої системи, її вплив на людину та суспільні процеси, задоволення потреб особистості й держави загалом.

Незважаючи на це, основна сутність якості освіти полягає у своєчасному інформаційному забезпеченні прийняття ефективних управлінських рішень, що можливо в контексті якості освітнього процесу і його організації.

Складність феномену якості освіти відображено й у проблемі формування критеріїв якості, які розуміємо як показники, що використовуються для оцінювання ефективності освіти. Можна виділити чотири основних групи критеріїв якості освіти, які доповнюють один одного:

- критерії факту – кількісні показники;
- критерії ставлення – дають змогу робити висновки про мотиви поведінки і дії, про вибір, який здійснює дитина;
- критерії часу – показують стійкість у вимірі знань, умінь і навичок учнів, їхніх звичок, рис характеру тощо [7, с.10].

Спроба виділити критеріальні блоки оцінки якості освіти методом декомпозиції знайшли відбиття у роботі Ю.А. Конаржевського (таблиця 2).

Таблиця 2

Критеріальні блоки оцінки якості освіти (за Ю.А.Конаржевським)

Критерії навченості	Критерії особистісного і фізичного розвитку	Динамічні й процесуальні компоненти	Статистичні процесуальні дані
рівень оволодіння технологією розумової праці; знання учнями фактичного матеріалу; уміння використовувати на практиці отриманий матеріал; уміння самостійно добувати знання	рівень вихованості; особливості фізичного виховання; особливості розумового розвитку; навички й уміння розумової праці; ставлення до навчання; інтереси, плани, вольові якості	діяльність аміністрації з управління; стан методичної роботи; стан якості викладання; стан педагогічної допомоги дитячим організаціям	стан відвідуваності навчальних занять; діяльність колективу щодо організаційного забезпечення законодавства в галузі освіти

Визначення критеріїв якості освіти є однією з центральних проблем її оцінювання. В рамках роботи над проблемою забезпечення підвищення якості освіти в країнах ЄС було зроблено спробу визначення ключових критеріїв якості освіти. В процесі дослідження було відібрано 16 показників (індикаторів) якості шкільної освіти країн ЄС 2000 р. з розподілом їх на 4 групи.

Група 1 – індикатори рівня досягнень з математики, читання, природничих наук, інформаційних та комунікаційних технологій, іноземних мов, суспільствознавства, вміння вчитися самостійно.

Група 2 – індикатори успіху та переходу (кількість учнів, які залишили школу, отримали повну середню освіту, навчання у закладах вищої освіти).

Група 3 – індикатори моніторингу шкільної освіти (оцінка та управління шкільною освітою, участь батьків учнів в освітньому процесі).

Група 4 – індикатори ресурсів та структури (освіта та підготовка вчителів, охоплення дошкільною освітою, кількість учнів, що припадає на один комп'ютер, освітні витрати на одного учня) [2, с. 136].

Сучасні українські науковці запропонували умови забезпечення якості освіти:

- професійна підготовка суб'єктів викладання, їхні особистісні якості (відповідальність, толерантність, порядність, принциповість тощо);
- навчально-методичне забезпечення процесу підготовки;
- наявність системи контролю й оцінювання викладання, рівень знань суб'єктів учіння, що відповідає сучасним вимогам;
- застосування у навчально-виховному процесі сучасних освітніх технологій;
- залучення суб'єктів навчально-виховного процесу до науково-дослідницької діяльності;
- відповідність програм навчальних дисциплін сучасним вимогам;
- контакт із провідними іноземними фахівцями;
- належне матеріально-технічне забезпечення процесу підготовки ;
- забезпеченість науковою літературою освітніх закладів;
- використання матеріалів психолого-соціологічних та інших досліджень;
- спрямованість викладання на формування соціальних якостей сучасного фахівця;
- стимулювання самостійної роботи суб'єктів навчання тощо [9, с.23].

У цілому зрозумілим є те, що забезпечення якості освіти буде здійснюватися з використанням спеціальної системи контролю якості освіти, який має бути достатньо незалежним від державних та місцевих органів управління освітою. Елементи таких систем уже створені, зокрема, й в Україні.

Велику роль у процесі забезпечення якості освіти відіграє освітній моніторинг, що розуміється як система організації збору, збереження, обробки і розповсюдження інформації про діяльність освітньої системи, яка забезпечує безперервне відстеження за її станом і прогнозом її розвитку.

Освітній моніторинг – категорія як педагогічна, так і управлінська, оскільки поєднує принципи управління системою і загальнопедагогічні принципи функціонування освітньої системи. Необхідно зауважити, що система освітнього моніторингу функціонує в динамічних умовах освітньої діяльності, що накладає додаткові вимоги на об'єкт моніторингу та висновки, які з цього робляться. Ця особливість пояснювалася раніше під час аналізу моделі системи вищої освіти та процесів, які в ній відбуваються. Обстеження та визначення реального стану системи освіти можливе лише за умов формування певних рівнів моніторингу [1, с. 97].

Сучасні вимоги до якості освітнього продукту зумовили необхідність формування системи моніторингу, яка полягає в обстеженні освітньої діяльності шляхом оцінки певних показників упродовж декількох років та проведення детального аналізу результатів щодо визначення стану освітньої системи, здійснення обґрунтованого, а отже керованого прогнозу розвитку.

Запровадження системи моніторингу ініціює зміни, які відбуваються у формах та методах контролю, який починає виконувати, крім адміністративної функції, управлінську, коригуючу та інформативну, іншими словами, крім констатувальної ще і формувальну. Це ініціює необхідність застосування сучасних форм стандартизованого, або структурованого, вимірювання успішності навчання та запровадження адекватних багатобальних шкал оцінювання, створення системи освітніх стандартів та розробки критеріїв оцінки досягнення мети [10, с.33].

Таким чином, забезпечення якості спирається на об'єктивні показники, отримані за допомогою засобів контролю та моніторингу, структура «якості освіти» являє собою сукупність властивостей об'єктів управління, взаємопов'язаних і взаємопідпорядкованих ієрархії характеристик і показників у стані того об'єкта, що підлягає аналізу й оцінюванню [2, с. 107].

На сучасному етапі до першорядних проблем, пов'язаних з «якістю освіти» належать наукове обґрунтування й конкретизація цього поняття, опрацювання принципів і методик вимірювання навчальних досягнень учнів, порівняльної оцінки рівня освіти в Україні, а також чіткої системи об'єктивних критеріїв оцінювання ефективності якості роботи навчальних закладів.

Забезпечення високоякісної освіти на всіх етапах і рівнях оцінювання її результативності й управління якістю є одним з основних завдань сьогодення, яке має сьогодні не лише педагогічний чи суто науковий, але й соціальний, політичний та управлінський резонанс.

Висновки. Аналіз сучасної науково-педагогічної літератури дозволив конкретизувати сутнісні ознаки «якості освіти», згідно з якими якість освіти визначено як комплексний показник, що синтезує усі етапи становлення особистості, умови і результати навчально-виховного процесу, а також є критерієм ефективності діяльності освітнього закладу, відповідності реально досягнутих результатів нормативним вимогам, соціальним та особистісним сподіванням.

Аналіз еволюційних підходів до оцінювання якості освіти дозволив визначити можливості застосування якості освіти у системі удосконалення освітнього моніторингу. Якість освіти може відбивати сучасні потреби і бути націлена на майбутнє. Оптимізація процесу забезпечення якості освіти передбачає розроблення і подальше удосконалення системи освітнього моніторингу.

Література

1. Болотов В. А. Системы оценки качества образования : учебное пособие / В. А. Болотов, Н. Ф. Евремова. – М. : Университетская книга : Логос, 2007. – 192с.
2. Вікторов В. Г. Регулювання якості освіти як філософсько-освітницька проблема: дисертація доктора філософських наук: 09.00.10. / В. Г. Вікторов / Академія педагогічних наук України Інститут вищої освіти.– К., 2006.– 259 с.
3. Живлін О. Доступ до якості освіти / О. Живлін // Освіта України. – 2009. – № 65-66. – С. 7.
4. Жорнова О. Репрезентація сенсу наукового знання: проблеми і перспективи вимірювання якості освіти / О. Жорнова // Вища школа. – 2009. – № 6. – С. 88-96.
5. Ковалёва Г. С. Основные подходы сравнения качества математического и эстетического образования в странах мира / Г. С. Ковалёва. – М. : Прогресс, 1996. – С. 250.
6. Логинов Е. В. Физиологические основы дифференцированного обучения : методический аспект / Е. В. Логинов // Непрерывное образование : опыт, проблемы, перспективы. – Выпуск 1. – Часть 1. – Самара : СПУ, 1997–98. – 250 с. – (Дифференцированное обучение в школах).
7. Ляшенко О. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – №1 (46). – С. 5-24.
8. Мельник Г. Тенденції розвитку системи освіти в Україні / Г. Мельник // Директор школи.– 2007.– № 6.– С.7–12.
9. Найдьонов І. Головні важелі в управлінні якістю освіти / І. Найдьонов, Г. Кот // Персонал. – 2009. – № 1. – С. 58-63.
10. Перехейда О. Управління якістю освіти – пріоритетний напрям діяльності гімназії / О. Перехейда // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. – № 1. – С. 77-82.